

УЏБЕНИК АРХИМАНДРИТА ЈОВАНА РАЈИЋА ИСТИННОЕ ХРІСТІАНСКОЕ НАСТАВЛЕНІЕ ИЗ 1763. ГОДИНЕ У МАНАСТИРУ МЕСИЋУ¹

Протопрезвитер-ставрофор
Владимир Вукашиновић*
Православни
богословски факултет
Универзитет у Београду

Апстракт: У раду се говори о проналаску до сада непознатој прејиса/рукојиса – иначе осмој по реду – архимандријџа Јована Рајића Истинное христјанское наставленіе који је аутор пронашао у библиотеци манастира Месића. Такође се ошвара питање ауторства рукојиса.

Кључне речи: Јован Рајић, Темишварска клирикална школа, српски рукојиси XVIII века, катихизис, богословски уџбеник.

Као што је некимa познато, Јован Рајић је октобра месеца 1762. године напустио Сремске Карловце и отишао у Темишвар, на двор Владике Викентија Јовановића Видака, да банатским кандидатима за свештенство и заинтересованим клирицима предаје у тамошњој, придворној клирикалној школи.² Румунски хроничар Николај Стојка от Хацега је у свом делу *Хроника Баната* о томе записао: „(...) дође код нас учишељ богословије, Јован Рајић, велики Словен, који је био у Русији, из Карловаца. Би око јодину дана и узе га Епископ Пушник.“³ Овде је реч

* vladavuk@gmail.com.

¹ Рад је настао у оквиру пројекта *Српска теологија у двадесетом веку* (бр. 179078), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² В. Вукашиновић, *Српска барокна теологија – Библијско и светишјајинско богословље у Карловачкој митрополији XVIII века*, Историја српског богослужења, књ. 6, том 1 (Београд — Врњци: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Институт за литургику и историју уметности, 2017), 41.

³ С. Бугарски, „Два прилога о присуству Јована Рајића у румунској култури“, у *Јован Рајић: животи и дело*, Посебна издања / Институт за књижевност и уметност, књ. 19, ур. М. Фрајнд (Београд: Институт за књижевност и уметност, 1997), 324.

о позиву на који је Рајић позитивно одговорио месеца априла 1764. године и прешао у Нови Сад да би био професор богословља у тамошњој Духовној академији.⁴ Н. Радојчић је давне 1952. године, поводом тога, с правом, показаће се, забележио: „Верује се да има сачуваних рукописних предавања са ових курса.“⁵

Без сваке сумње најпознатије такво Рајићево „рукописно предавање“ настало је у Темишвару 1763. године под насловом: *Истинное христiанское наставленiе восточнаго благодетiя во вѣрѣ и должностехъ христiанских и к ѣмъ водящихъ средствѣхъ. На Священномъ писании основанное и соотласiемъ Святыихъ отецъ потвержденное въ обоученiе ѣмъ же желаюћъ священства и иныхъ всѣхъ хотѣющихъ жити спасенiе, ползу сочиненное отъ шoиожде восточнаго благодетiя искренняго рачишела. Въ Темишварѣ 1763 годъ.*⁶

Аутограф ове књиге налази се у Музеју СПЦ у збирци Р. Грујића под сигнатуром МСПЦ Грујић 159. Рајићево ауторство утврђује се, између осталог, и записом који је оставио на 294. страни: „Заврши се ово дело (...) 8. јула 1763. године у банатском Темишвару (...) Ј. Р.“

Рајићево ауторство потврђује и запис на препису Аврама Максимовића који се данас чува у Библиотеци Матице српске под сигнатуром БМС РР III 1 (РР 143) из око 1790/1810.⁷ На доњим маргинама предњих страна листова 145–159, и на доњој маргини полеђине листа 151, континуирано је записано: „Ја, Аврам Максимовић, лета Господњег 1792., 20-ог дана месеца јула, од стране Преосвећеног господина Јована Јовановића, православног Епископа бачког и др. у манастиру Ковиљу, у присуству пречасног и високоученог господина Јована Рајића, најдостојнијег архимандрита и ове књиге аутора, у чин ђаконства посвећен сам.“⁸

У литератури се до данас помињало седам преписа Рајићевог дела. Навешћемо их редом:

1. Препис Атанасија Гагића пароха из Врбаса из 1767. године, који се налази у Народној библиотеци у Београду под сигнатуром Р 568.⁹

⁴ Вукашиновић, *Српска барокна теологија*, 41.

⁵ Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, Посебна издања / Српска академија, књ. ССIV, Одељење друштвених наука, књ. 7 (Београд: Научна књига, 1952), ф 63, 52.

⁶ *Рукописи Музеја Српске Православне Цркве — Збирка Радослава М. Грујића*, Књига прва Археографски опис, Свеска прва, прир. В. Мошин и др. (Београд: Народна библиотека Србије — Музеј Српске Православне Цркве, 2017), 217–218.

⁷ Д. Грбић и Р. Станковић, *Католически приручници*, Гирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, Књига XVI (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2014), 79.

⁸ Грбић и Станковић, *Католически приручници*, 84–85.

⁹ А. Младеновић, „Једна до сада непозната рукописна књига Јована Рајића“, *ЗМСКЈ* 12, 1 (1964): 138.

2. Препис Петра Николића пароха из Футога из 1767. године. Рукопис је изгорео 1941. године при бомбардовању Народне библиотеке.¹⁰
3. Препис Андрије Арсенијевића пароха из Темишвара из 1772. године. Д. Руварац наводи да се налазио у Народној библиотеци¹¹ али „(...) га нема у Каталогу Љубе Стојановића из 1903. године.“¹²
4. Препис Аврама Максимовића пароха из Сивца 1792. године.¹³ (Данас у: БМС РР III 1 (РР 143) око 1790/1810).¹⁴

Преписивачи наредна три рукописа нису познати:

5. Први је описао Б. Петровић под бројем 26.¹⁵ (Данас у: БМС РР IV 28 (РР 296), око 1780.)¹⁶
6. Други је описао Б. Петровић под бројем 28.¹⁷ Судбина овог рукописа је неизвесна.¹⁸
7. Трећи¹⁹ се налази у Библиотеци Матице српске. (Данас у: БМС РР IV 27 (РР 295), око 1780/1800.)²⁰

Завршавајући свој обимом невелик али садржајно значајан прилог о историји настанка и преписивања ове књиге И. Веселинов је опрезно, испоставило се – и тачно, напоменула: „Пошто још не постоји општи попис и каталог свих српских рукописа XVIII века, није искључено да има још неоткривених и неевидентираних преписа Рајићевог Катихизиса из 1763. године.“²¹

Посетивши почетком месеца новембра 2023. године манастир Месић имали смо лепу прилику да љубазношћу мати игуманије и сестринства на кратко погледамо манастирску библиотеку. Том приликом смо на полицама овог добро уређеног књигохранилишта пронашли до данас, колико је нама, у овом тренутку, познато, незабе-

¹⁰ И. Веселинов, „О непознатим преписима Рајићева Катихизиса из године 1763.“, ЗМСКЈ, XXII, 3 (1974): 503.

¹¹ Д. Руварац, „Архимандрита Јована Рајића ‘Историја катихизма’“, *Архив за историју Српске православне Карловачке Митрополије*, год. II, бр. 19–20 (1912): 304.

¹² Веселинов, „О непознатим преписима Рајићева Катихизиса из године 1763.“, 503.

¹³ Веселинов, „О непознатим преписима Рајићева Катихизиса из године 1763.“, 503.

¹⁴ Грбић и Станковић, *Катихизиски приручници*, 79.

¹⁵ Веселинов, „О непознатим преписима Рајићева Катихизиса из године 1763.“, 503.

¹⁶ Грбић и Станковић, *Катихизиски приручници*, 115.

¹⁷ Б. Петровић, *Из старе српске књижевности* (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1913), 24.

¹⁸ Веселинов, „О непознатим преписима Рајићева Катихизиса из године 1763.“, 503.

¹⁹ Веселинов, „О непознатим преписима Рајићева Катихизиса из године 1763.“, 503.

²⁰ Грбић и Станковић, *Катихизиски приручници*, 109.

²¹ Веселинов, „О непознатим преписима Рајићева Катихизиса из године 1763.“, 503.

лежен нови примерак преписа Рајићевог богословског приручника *Истинное христiанское наставленiе*.

На задњој страници другог, нумерисаног, листа овог рукописа налази се запис: *У Карловцима, маја 13. (1)779. Из књиџа Јосифа Јовановића Шакабентиџе, архимандритџа раковачкоџи*. То се, у краћој форми понавља и на нумерисаној првој страници **Прве беседе** где се у горњем левом и десном углу налазе иницијали *Ј. Ј. Ш.* са додатком *У Карловцима (1)778*.

Јосиф Јовановић Шакабента је у времену када је оставио запис на овој књизи био архимандрит манастира Раковца на Фрушкој гори. Замонашен је и произведен у чин архимандрита 1774. године. У том ће звању остати до 1781. године када је посвећен за Епископа пакрачко-славонског. Након четири године бива премештен за дијецезана Епархије бачке а потом, 1786. године, по сопственој молби, прелази на катедру вршачких епископа.²²

Ту га затиче нови аустријско-турски рат (1787–1791) у коме страда и манастир Месић 1788. године. Заједно са месићким архимандритом Мојсијем Василијевићем епископ Јосиф обнавља Месић и подиже велики звоник уз стари храм 1794. године.²³

Тако је књига вршачког Владике Јосифа, другог ктитора манастира Месића свој живот продужила на полицама библиотеке ове древне српске светиње коју је он, као и многи други пре њега, поново подизао из праха и пепела.

Треба скренути пажњу да месићки рукопис, за разлику од свих других сачуваних рукописа који су данас доступни прегледу и анализи, једини, попут потврђеног Рајићевог аутографа из Грујићеве збирке, садржи тематски индекс и списак Светих Отаца и савремених богослова који су кориштени приликом писања ове књиге.²⁴ Такође се у оба рукописа појављују негде идентичне а негде проширене напомене и указивања на маргинама текста о томе шта још треба додати основном тексту књиге.²⁵ То свакако позива на будућа истраживања о односу ова два рукописа и отвара питање да ли је раковачки архимандрит Јосиф Јовановић Шакабента био први и једини власник овог знаменитог рукописа.

²² „Јосиф Јовановић Шакабента, епископ вршачки (1786–1805)“, у: Сава Вуковић, *Српски јерарси од деветиој до двадесетиој века* (Београд — Подгорица — Крагујевац: Евро — Унирекс — Каленић, 1996), 256–257.

²³ М. Јовановић, *Српски манастири у Банату*, Библиотека „Наслеђе“ (Нови Сад: Покрајински завод за заштиту споменика културе, 2000), 15.

²⁴ МСПЦ Грујић 159 (стр. 295–318) БММ 613 (s. n.)

²⁵ Идентичне напомене — Беседа 2, Одговор 60. МСПЦ Грујић 159, 49 и БММ 613, 80. Уже у БММ 613, 61 а проширене у МСПЦ Грујић 159, 38, у Беседа 2, Питање 31.

* * *

Библиографија

Извори

Истинное христiанское наставленiе восточнаго благочестiя ѿ вѣрѣ и должностехъ христiанскихъ и к тѣмъ водящихъ средствiяхъ. На Священномъ писанiи основанное и согласiемъ Святыхъ отецъ подтвержденное въ обоученiе тѣхъ иже желаютъ священства и иныхъ всѣхъ хотящихъ жати спасенiе, ползу сочиненное от тогожде восточнаго благочестiя искреннаго рачителя.

МСПЦ Грујић 159.

БММ 613.

БМС РР III 1 (РР 143).

БМС РР IV 27 (РР 295).

БМС РР IV 28 (РР 296).

Литература

Бугарски, С. „Два прилога о присуству Јована Рајића у румунској култури“. У *Јован Рајић: животи и дело*, Посебна издања / Институт за књижевност и уметност, књ. 19, ур. М. Фрајнд, 319–327. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1997.

Веселинов, И. „О непознатим преписима рајићева Катихизиса из године 1763.“. *ЗМСКЈ*, XXII, 3 (1974): 498–503.

Вукашиновић, В. *Српска барокна теологија – Библијско и свештошајинско бојословље у Карловачкој митрополији XVIII века*, Историја српског богослужења, књ. 6, том 1. Београд — Врњци: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Институт за литургику и историју уметности, 2017.

Вуковић, Сава. *Српски јерарси од деветиој до двадесетиој века*. Београд — Подгорица — Крагујевац: Евро — Унирекс — Каленић, 1996.

Грбић, Д., и Р. Станковић. *Катихетски приручници*. Ђирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, Књига XVI. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2014.

Јовановић, М. *Српски манастири у Банаџу*. Библиотека „Наслеђе“. Нови Сад: Покрајински завод за заштиту споменика културе, 2000.

- Младеновић, А. „Једна до сада непозната рукописна књига Јована Рајића“. *ЗМСКЈ* 12, 1 (1964): 137–142.
- Петровић, Б. *Из старе српске књижевности*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1913.
- Радочић, Н. *Српски историичар Јован Рајић*. Посебна издања / Српска академија, књ. ССIV, Одељење друштвених наука, књ. 7. Београд: Научна књига, 1952.
- Руварац, Д. „Архимандрита Јована Рајића ‘Историја катихизма’“. *Архив за историју Српске православне Карловачке Митрополије*, год. II, бр. 15–16 (1912): 225–240, год. II, бр. 17–18 (1912): 257–272; год. II, бр. 19–20 (1912): 289–310.
- Рукописи Музеја Српске Православне Цркве — Збирка Радослава М. Грујића*. Књига прва Археографски опис, Свеска прва. Прир. В. Мошин и др. Београд: Народна библиотека Србије — Музеј Српске Православне Цркве, 2017.

Примљено: 27. 11. 2023.

Одобрено: 29. 11. 2023.

ARCHIMANDRITE JOVAN RAJIĆ'S TEXTBOOK *TRUE CHRISTIAN TEACHING* FROM 1763. IN THE MESIĆ MONASTERY

Protopresbyter-Stavrophor
Vladimir Vukašinović

Faculty of Orthodox Theology at the University of Belgrade

Summary: *The paper talks about the discovery of a hitherto unknown copy/manuscript — by the way, the eighth in order — of Archimandrite Jovan Rajić's Istinnoe hristianskoe nastavlenie, which the author found in the library of the Mesić monastery. The question of authorship of the manuscript is also raised.*

Key words: *Jovan Rajić, Timisoara clerical school, Serbian manuscripts of the 18th century, catechism, theological textbook.*